

Friskoleurval med segregation som resultat

Ge alla elever
samma chans

ETT INITIATIV FRÅN

Sammanfattning och slutsatser

Denna undersökning har tagits fram som en del av projektet "Ge alla elever samma chans" som är ett samarbete mellan Lärarförbundet, LO och Lärarnas Riksförbund. En studie har genomförts bland landets fristående grundskolor där skolorna har fått ange om de har kö och hur lång deras kötid är. Elevernas föräldrars utbildningsnivå har sedan ställts i relation till de fristående skolornas kötider.

Resultat i korthet:

- På fristående skolor går elever med föräldrar som i genomsnitt har en längre utbildning än de elever som går på kommunala skolor. I de skolor där den genomsnittliga utbildningsnivån hos föräldrarna är kortare än en avslutad gymnasieutbildning är endast var tionde en friskola. I de skolor där en stor del av elevernas föräldrar har en högskoleutbildning är fristående skolor däremot överrepresenterade.
- Två av tre fristående skolor, som ingick i denna studie, har kö till den första klass som ges (vilket varierar från förskoleklass till årskurs 7). För att få en plats på en populär skola måste föräldrarna ställa sina barn i kö tidigt. Mer än var fjärde skola som har kö har minst fem års kötid, och varannan minst två års kötid. Långa kötider och många friskolor med kö finns i stor utsträckning i Sveriges tre största städer.
- Hur lång kötiden är till en skola, vilket är en indikator på skolans popularitet, är relaterat till längden på föräldrarnas utbildning. Ju längre utbildning föräldrarna till eleverna på skolan har desto vanligare är det att skolan har kö och desto längre är kötiden till skolan.

Slutsatser

Tydligt från undersökningen är att det krävs tidiga och aktiva val av föräldrarna för att möjliggöra för deras barn att gå på en populär skola. Att kötider och föräldrarnas utbildningslängd korrelerar tyder delvis på att en skolas attraktivitet är kopplad till skolans elevers socioekonomiska bakgrund. Det indikerar även att de som gör aktiva skolval tidigt är föräldrar med eftergymnasialutbildning. Om elevunderlaget på Sveriges skolor ska bli mer heterogent sett till elevernas bakgrund, och om alla elever ska ha samma möjlighet att göra ett aktivt skolval, måste antagningsförfarandet till alla skolor ses över.

Vi anser därför att det bör tillsättas en utredning där antagning och urval till Sveriges skolor ses över ur ett segregationsperspektiv. Något som är värt att överväga är ett aktivt skolval (att alla elever måste välja sin skola). Det skulle kunna bidra till en större spridning av elever med olika socioekonomisk bakgrund, men skulle sannolikt bli en tandlös reform om inte urvalsreglerna också reformeras, eftersom de mest populära skolorna har långa köer.

Bakgrund

Föräldrarnas utbildningsbakgrund har stor betydelse för elevernas resultat. Ju längre utbildning elevens förälder har desto större sannolikhet är det att eleven går ut grundskolan med höga meritvärden och med behörighet till gymnasiet.

I den offentliga statistiken delas föräldrarnas utbildning upp i tre kategorier: förgymnasial utbildning, gymnasial utbildning och eftergymnasial utbildning. I denna undersökning har statistik används från Skolverkets Salsdatabas. Den genomsnittliga utbildningen hos föräldrarna till eleverna på svenska skolor ligger på 2,25*, vilket innebär lite över gymnasial utbildning. På ungefär var tionde skola i Sverige har elevernas föräldrar en utbildningsnivå som är lägre än gymnasieutbildning och på ungefär var sjätte skola har varje elev i snitt minst en högskoleutbildad förälder.

Utbildningslängden bland föräldrarna skiljer sig stort mellan kommunala och fristående skolor. Elever i fristående skolor har i genomsnitt föräldrar med längre utbildning än elever i kommunala skolor, 2,39 jämfört med 2,20. Tydligast är skillnaden för skolor där många föräldrar saknar gymnasieutbildning. Av dem är endast cirka tio procent friskolor.

Diagram 1: Andel skolor – fördelad på föräldrarnas utbildningsnivå

Diagram 1 visar fördelningen av skolor efter föräldrarnas utbildning, med föräldrarnas utbildningslängd på x-axeln. I diagrammet syns det tydligt att en större andel av de fristående skolorna har föräldrar med längre utbildning än de kommunala. De fristående skolorna finns i större utsträckning till höger i diagrammet, alltså med större andel eftergymnasialt utbildade föräldrar.

Vilka skolor har kö?

Eleverna och deras föräldrar har möjlighet att välja skola. I princip ska en elev kunna välja att gå på vilken skola hen vill. Vissa skolor är populära, fler elever söker sig till dessa än vad de har kapacitet att ta emot, varför ett urval måste göras bland de sökande. För kommunala grundskolor görs urvalet nästan alltid enligt närhetsprincipen, alltså att de elever som bor närmast skolan har förtur, ibland i kombination med syskonförtur.

För fristående skolor, som inte riktar sig till barn med särskilda behov eller till exempel skolor med antagningsprov inom musik eller drama, är det nästan alltid kötid, i kombination med syskonförtur, som utgör urvalsgrunden. De elever som har anmält sig först är alltså oftast de som får gå i skolan.

Eftersom kötid är det klart dominerande urvalsinstrumentet för de fristående skolorna, är det av intresse att undersöka hur länge en elev behöver stå i kö till skolan för att bli antagen. Det är även intressant att undersöka om kötiden skiljer sig mellan skolor med olika elevunderlag.

Läraryrket, Lärarna Riksförbund och LO har därför låtit genomföra en undersökning bland landets fristående grundskolor för att kartlägga hur lång kötid dessa har och sedan jämfört hur kötiden samvarierar med utbildningen hos elevernas föräldrar. På vårt uppdrag har Exquiro Market Research genomfört en

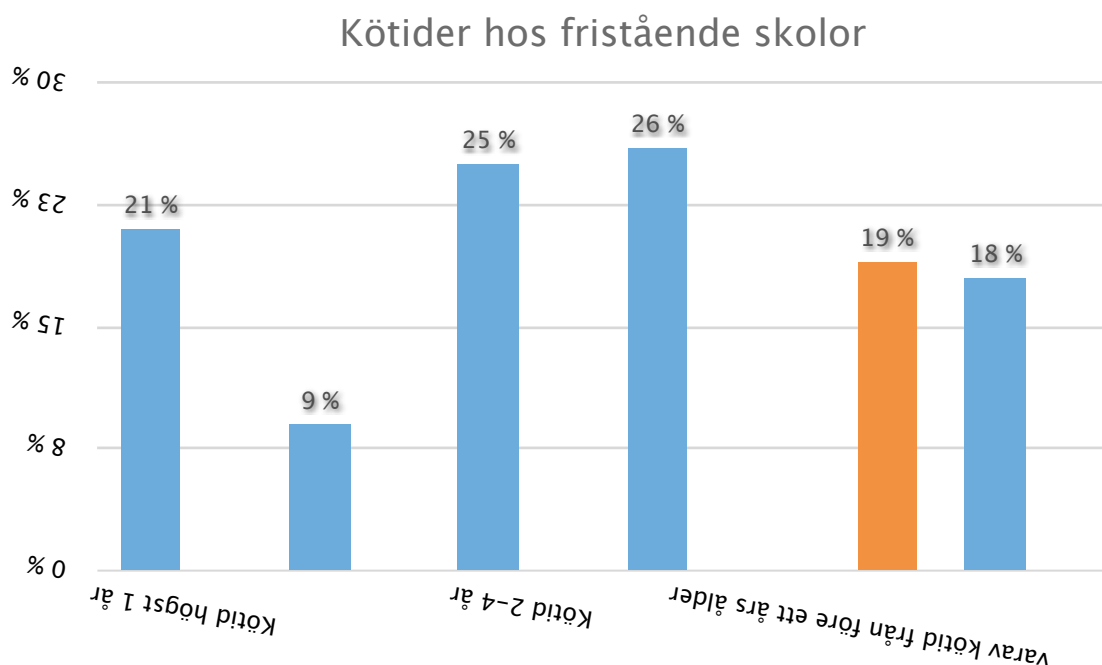
* Detta med en skala där 1=förgymnasial, 2=gymnasial och 3=eftergymnasial.

telefonundersökning där de har kontaktat de fristående skolor som finns i Salsadatabasen för läsåret 2013/2014.

Av de 316 friskolorna som finns i Salsadatabasen har 162 stycken svarat på om de till hösten 2016 hade kö och hur lång deras kötid i sådana fall var, vilket innebär en svarsfrekvens på 51 procent. Av de svarande fristående grundskolorna har fler än två av tre kö till den första klass som de ger (vilket kan variera från förskoleklass till årskurs 7). Av dessa är det sedan fler än nio av tio som använder sig av kötid som urvalsinstrument, vilket innebär att 64 procent av de fristående skolorna har kö och kötid till skolan. De fyra procent av skolorna som har kö och inte använder kötid som urvalskriterium, har för det mesta urvalsprov (inom kulturområdet) för att avgöra vilka elever som ska få gå på skolan.

De 90 skolor som har angett att de ha kötid som urvalsinstrument och som uppger att de har kö till sin första klass har fått svara på hur lång kötid de har. Svaren presenteras i diagram 2.

Diagram 2: Kötider hos fristående skolor med kö

Resultaten visar att föräldrar måste ställa sitt barn i kö tidigt för att det ska kunna gå på en populär fristående skola. Mer än var fjärde skola med kö har minst fem års kötid, och till varannan skola med kö måste eleven stå i kö i minst två år. Räknas de skolor som svarat "Vill ej uppge kötid" bort ur sammanställningen, så är det fler än 60 procent av skolorna som har minst två års kötid. Att notera är att kategorin "Vill ej uppge kötid" innefattar både skolor som inte hade uppgifterna lättillgängliga och sådana som av olika skäl vägrade lämna ut sin kötid.

Kötid relaterat till föräldrarnas utbildningsbakgrund

Fristående skolor har elever vars föräldrar har en längre utbildning än de som går på kommunala skolor. Det är av intresse att undersöka hur kötiden till en friskola korrelerar med föräldrarnas utbildning. Därför har vi valt att dela upp de fristående skolorna i tre grupper efter föräldrarnas utbildningsbakgrund. Varje grupp

representerar ungefär en tredjedel av populationen, det är alltså lika många skolor i varje grupp.

De tre grupperna har fått beteckningarna Kort, Medel och Lång. Kort innebär att föräldrarnas utbildningsnivå ligger under 2,3, vilket är detsamma som att föräldrarnas utbildning som högst är lite högre än gymnasial utbildning. Medel innebär en genomsnittlig utbildningsnivå hos föräldrarna mellan 2,3 och 2,53, vilket betyder att mellan var fjärde och varannan förälder har en högskoleutbildning och övriga en gymnasieutbildning. Gruppen Lång består av skolor med föräldrar som har en utbildningsnivå över 2,53, vilket innebär att majoriteten av föräldrarna har en eftergymnasial utbildning.

Tabell 1: Svarande skolor med eller utan kö och föräldrarnas utbildningslängd

	Föräldrarnas utbildningslängd			
	Alla	Kort	Medel	Lång
Totalt antal skolor	316	110	107	99
Antal svarande skolor	162	53	54	55
Andel skolor som inte har kö	32 %	43 %	33 %	20 %
Andel skolor som har kö och använder ett annat urval än kö	4 %	4 %	4 %	5 %
Skolor som har kö och kötid	64 %	53 %	63 %	75 %

I Tabell 1 syns att andelen skolor med kö ökar med längre utbildning hos elevernas föräldrar. Att inte ha kö är vanligast bland skolor där föräldrarnas utbildning klassificeras som Kort, två av fem skolor i denna grupp saknar kö. Samtidigt saknar endast en femtedel av skolorna där föräldrarna har längst utbildning, gruppen Lång, kö.

Tabell 2: Skolornas kötid och föräldrarnas utbildningslängd

	Föräldrarnas utbildningslängd			
	Alla	Kort	Medel	Lång
Skolor som har kötid och kö	64 %	53 %	63 %	75 %
... kötid högst 1 år	14 %	17 %	13 %	11 %
... kötid 1-2 år	6 %	6 %	2 %	9 %
... kötid 2-4 år	16 %	11 %	17 %	20 %
... kötid minst 5 år	17 %	8 %	20 %	22 %
... kötid från före 1 års ålder	12 %	6 %	13 %	15 %
Vill ej uppge kötid	12 %	11 %	11 %	13 %

Det är inte bara vanligare att skolor där föräldrarna har en längre utbildning har kö, de har även längre kötider. Mer än var femte skola i gruppen Lång har en kötid på minst fem år. Om skolan startar med endera förskoleklass eller årskurs ett innebär det att föräldrarna måste ställa barnet i kö före ett års ålder för att vara säkra på att få en plats. Detta är fallet för var sjätte skola där föräldrarna har längst utbildning, gruppen Lång, men bara för var sjuttonde skola där föräldrarna har kortast utbildning, gruppen Kort.

Analysen har även genomförts för Stockholm, Göteborg och Malmö jämfört med resten av landet. I storstäderna är det både vanligare att fristående skolor har kö och att köerna är långa. I de tre kommunerna är det 77 procent av skolorna som har kö. 25 procent av de fristående skolorna i de tre städerna har minst fem års kö och 18 procent två till fyra års kö. Många av de fristående skolor som är så populära att ett barn måste ställas i kö före ett års ålder återfinns också i dessa städer.

Om rapporten

Det här en rapport baserad på befintlig statistik från Skolverket och en telefonundersökning som genomförts i projektet "Ge alla elever samma chans" som LO, LR och Lärarförbundet bedriver gemensamt. Syftet med projektet är att:

- öka kunskapen om bristande likvärdighet i den svenska skolan
- se till att frågan om likvärdighet är högt upp på den politiska dagordningen
- bidra till att politiska beslut tas för att ge alla elever samma chans

Rapporten är delvis baserad på material från Skolverkets Salsadatabas, där bland annat uppgifter om föräldrars utbildningsnivå finns. En skola ingår i Salsadatabasen om den har minst 15 elever som slutfört årskurs 9 ett givet år. Vi har i denna undersökning utgått från uppgifterna för läsåret 2013/14. Att vi valt de årets uppgifter har egentligen två skäl, först och främst var det i samband med urvalet de senaste tillgängliga siffrorna i Salsadatabasen (denna har därefter uppdaterats med 2015 års siffror), men det är också de sista uppgifter som eventuella skolväljare inför läsåret 2015/16 har kunnat beakta.

I Salsadatabasen delas föräldrarnas utbildningsnivå upp i tre kategorier: förgymnasial utbildning, gymnasial utbildning och eftergymnasial utbildning. Alla skolenheter som har fler än 15 elever i årskurs 9 och information om föräldrarnas utbildningsnivå för fler än 75 procent av eleverna ingår i Salsa. I Salsa kodas föräldrarnas utbildningsnivå om till siffror där förgymnasial utbildning innebär 1, gymnasial utbildning 2 och eftergymnasial utbildning 3. Siffrorna summeras sedan för alla elever och för varje skolenhet beräknas sedan ett värde för föräldrarnas genomsnittliga utbildningsnivå.

På vårt uppdrag har företaget Exquiro Market Research ringt runt till fristående skolor ur denna databas. Dessa skolor var 2014 316 till antalet varav minst en är nedlagd nu, vilket ger en population på 315 skolor. Av dessa nåddes 162 eller 51 procent. De skolor som nåddes ser socioekonomiskt ut som hela populationen av fristående skolor, vilket gör att vi resultaten bör vara generaliserbara till alla fristående skolor som sätter betyg i år 9.